

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ НОРМИ ЯК СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ADMINISTRATIVE-LEGAL NORMS AS CONSTITUENTS OF MECHANISM
OF THE ADMINISTRATIVE-LEGAL ADJUSTING OF POINT-OF-SALE ACTIVITY**

Кравченко І.А.,

*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри конституційного
та адміністративного права та процесу
Чорноморського державного університету імені Петра Могили*

В статті розглядаються особливості адміністративно-правових норм як основного елемента механізму адміністративно-правового регулювання торгівельної діяльності, визначаються їх сутність, класифікація та зовнішній вираз.

Ключові слова: адміністративно-правова норма, механізм адміністративно-правового регулювання, торгівельна діяльність, джерела адміністративного права.

В статье рассматриваются особенности административно-правовых норм как основного элемента механизма административно-правовой регуляции торговой деятельности, определяются их сущность, классификация и внешнее выражение.

Ключевые слова: административно-правовая норма, механизм административно-правовой регуляции, торговая деятельность, источники административного права.

In the article speech goes about the features of administrative-legal norms are examined as a basic element of mechanism of the administrative-legal adjusting of point-of-sale activity, their essence, classification and external expression.

Key words: administrative-legal norm, mechanism of the administrative-legal adjusting, point-of-sale activity, sources of administrative law.

Постановка проблеми. Надзвичайно важливим елементом механізму адміністративно-правового регулювання торгівельної діяльності є адміністративно-правові норми. Саме вони сприяють реалізації змісту та мети торгівельної діяльності. Разом з тим питання щодо сутності правових норм в аспекті механізму адміністра-

тивно-правового регулювання торгівельної діяльності на даний час досліджено ще недостатньо, що обумовило актуальність даної статті.

Стан дослідження. Наукове дослідження механізму адміністративно-правового регулювання торгівельної діяльності фрагментарно здійснювали у працях Ю.П. Битяк, С.В. Ващенко, А.П. Гаврилшин, О.І. Дорошенко, О.В. Комах, О.А. Кривенко, В.П. Підчій, О.М. Роїна, Л.А. Савченко, А.А. Трофімчук, А.В. Цимбалюк. Однак, увага зазначених адміністративістів зосереджувалась лише на вивченні структури вказаного механізму і кожен його елемент детально розглянутий не був.

Метою даної статті є уточнення значення адміністративно-правової норми як складової механізму адміністративно-правового регулювання торгівельної діяльності, а також детальна характеристика її особливостей.

Виклад основного матеріалу. Будь-який механізм адміністративно-правового регулювання дозволяє охопити увесь процес адміністративно-правового регулювання, представити його в системно-динамічному вигляді, розкрити його структуру, взаємозв'язок і взаємодію всіх елементів та при цьому має на меті забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства і держави [1].

Як відомо, до складових елементів механізму адміністративно-правового регулювання відносяться: 1) норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерело права; 2) публічна адміністрація; 3) принципи діяльності публічної адміністрації; 4) індивідуальні акти публічної адміністрації; 5) адміністративно-правові відносини; 6) форми адміністративного права; 7) тлумачення норм адміністративного права; 8) методи адміністративного права; 9) процедури реалізації адміністративно-правових норм [2, с. 87].

Варто зазначити, що норми права є основним елементом механізму адміністративно-правового регулювання. Норма права є первинною «клітинкою» правової матерії. Саме за допомогою своїх норм право закріплює різні моделі обов'язкової, забороненої чи дозволеної поведінки суб'єктів, регулює і охороняє суспільні відносини, що піддаються правовому регулюванню чи об'єктивно потребують такого регулювання. Так, роль адміністративно-правових норм полягає у встановленні відносин у сфері державного управління, а разом з тим в організації забезпечення прав і свобод громадян та інших суб'єктів адміністративно-правових відносин [3, с. 78].

Слід визначити, що адміністративно-правові норми – це встановлені, ратифіковані або санкціоновані державою, забезпечені за необхідності її примусовою силою, загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, які надають учасникам суспільних відносин, що складають предмет адміністративного права, юридичні права й покладають на них юридичні обов'язки. Цим нормам властиві риси, притаманні нормам інших галузей права: їх встановлює, ратифікує чи санкціонує держава; вони визначають і закріплюють права та обов'язки суб'єктів права; є загальнообов'язковими й формально визначеними правилами поведінки; можуть бути забезпечені примусовою силою держави; закріплюються в актах, які видаються компетентними державними органами [4, с. 41].

Враховуючи те, що механізм адміністративно-правового регулювання торгівельної діяльності – це засоби функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання торговельної діяльності з метою забезпечення прав і законних інтересів споживачів, суб'єктів господарювання торговельної діяльності та публічних інтересів держави і суспільства в цілому, ми можемо констатувати про наявність в адміністративно-правових нормах у сфері торгівлі певних особливостей,

які дозволяють вирізнити їх серед інших норм адміністративного права.

По-перше, об'єктом їхнього регулювання є суспільні відносини, пов'язані з функціонуванням публічної адміністрації з метою забезпечення права фізичних і юридичних осіб на якісні товари і послуги, захисту прав суб'єктів господарювання, які займаються торгівлею, забезпечення публічного інтересу держави та суспільства в цілому.

По-друге, оскільки вся діяльність органів державної влади та управління, їх посадових осіб має на меті забезпечення прав і свобод громадян та інших осіб, то нормами адміністративного законодавства у сфері торговельної діяльності передбачається ціла низка організаційно-процедурних дій щодо створення умов для реалізації саме прав і законних інтересів споживачів, суб'єктів господарювання торговельної діяльності та публічних інтересів держави і суспільства в цілому. Також потрібно зауважити, що поряд із зазначеною соціальною метою адміністративно-правових норм у сфері торгівлі, необхідно виділяти й інші їх цілі. До таких цілей відносяться організація управлінських відносин в торговельній сфері; інформаційність, за допомогою чого забезпечується необхідний зв'язок суб'єкта і об'єкта управління у сфері торговельної діяльності; охорона законності та дисципліни в державному управлінні досліджуваною сферою; заохочення творчої активності учасників адміністративно-правових торговельних відносин, розвиток їхньої ініціативи та самостійності у розв'язанні завдань державного управління; соціально-моральні цілі, які забезпечують формування у громадян, державних службовців, службовців органів місцевого самоврядування відповідної правосвідомості та ставлення до праці й своїх обов'язків, прав та законних інтересів споживачів.

Таким чином, адміністративно-правові норми як основний елемент механізму адміністративно-правового регулювання торговельної діяльності спрямовані на організацію, упорядкування й удосконалення суспільних відносин у сфері державного управління торгівлею. За допомогою досліджуваних норм визначаються правове положення і компетенція більшості органів виконавчої влади, органів управління, регламентується їхня діяльність, її форми і методи, порядок взаємин з іншими суб'єктами управління для забезпечення права фізичних і юридичних осіб на якісні товари і послуги, захисту прав суб'єктів господарювання. Окремо необхідно відмітити, що норми адміністративного права також визначають правове положення фізичних і юридичних осіб у сфері державного управління торгівлею.

По-третє, в нормах, що розглядаємо, чітко виражений основний метод адміністративного права, який полягає в тому, що у більшості випадків такі норми мають імперативний характер, визначають, які дії можуть вчинити учасники регламентованих ними відносин (містять дозволи), від яких дій слід утриматися (встановлюють заборони), а які вчинити необхідно (фіксують приписи). Проте часто у сфері торговельної діяльності застосовується і диспозитивний метод – наприклад, у наданні суб'єктам господарювання, які здійснюють торговельну діяльність, адміністративних послуг.

Водночас не можна залишити поза увагою те, що структура правового регулювання управлінських відносин у сфері торгівлі складається з різноманітних по своєму характеру норм, оскільки здійснити надійну організацію цих відносин за допомогою одних і тих же норм неможливо. Це дає підстави стверджувати, що оскільки норми адміністративного права достатньо різноманітні, то в адміністративно-правовій теорії особливе місце відведено їх класифікації. Так, класифікація адміністративно-правових норм дає можливість більш глибоко вивчити їх юридичні властивості, а також їх ефективність при

регулюванні суспільних відносин, що має велике практичне значення в процесі їх виконання і застосування.

На підставі вивчення питання класифікації адміністративно-правових норм та виділивши критерієм поділу зміст торгівельної діяльності, можна виокремити такі групи адміністративно-правових норм:

1) норми, які окреслюють адміністративно-правові засади організації торгівельної діяльності;

2) норми, які фіксують права й обов'язки суб'єктів торгівельної діяльності і публічної адміністрації та права споживачів як суб'єктів адміністративного права;

3) норми, які закріплюють порядок утворення та правове становище суб'єктів торгівельної діяльності та публічної адміністрації у зазначеній сфері;

4) норми, які встановлюють процедури здійснення контролю публічною адміністрацією за діяльністю суб'єктів господарювання;

5) норми, які визначають форми та методи управлінської діяльності у сфері торгівельної діяльності;

6) норми, які встановлюють способи і порядок забезпечення законності за діяльністю публічної адміністрації.

Отже, з зазначеного вище випливає, що адміністративно-правові норми як складові механізму адміністративно-правового регулювання торгівельної діяльності – це встановлені державою загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, які надають учасникам суспільних відносин у сфері торгівельної діяльності суб'єктивні права й покладають на них юридичні обов'язки, забезпечені за необхідності силою державного примусу, з метою забезпечення публічною адміністрацією прав споживачів, суб'єктів торгівельної діяльності та публічного інтересу держави і суспільства.

Беззаперечним є той факт, що зовнішнім виразом норм адміністративного права у сфері торгівельної діяльності є джерела адміністративного права.

Повністю підтримуємо позицію Ю.П. Битяка, який визначає джерела адміністративного права як прийнятті уповноваженими органами акти правотворчості, які цілком складаються з адміністративно-правових норм чи містять хоча б одну з таких норм. Особливістю адміністративного права є різноманітність і значна кількість його джерел. Це обумовлено тим, що нормами зазначеної галузі регламентується широке коло суспільних відносин. Також джерела адміністративного права складають систему логічно й послідовно розміщених актів, оскільки всі вони співпорядковані. Співпорядкування джерел виражено в такому: 1) всі вони ґрунтуються на нормах Конституції та законів України, які мають вищу юридичну силу; 2) джерела – нормативні акти органів виконавчої влади усіх ланок – слугують юридичною базою для джерел – нормативних актів, які приймаються нижчими органами виконавчої влади; 3) джерела – нормативні акти вищих органів виконавчої влади – характеризуються більшим масштабом дії, ніж аналогічні акти нижчих органів; 4) джерела – нормативні акти галузевого (відомчого) характеру – ґрунтуються на джерелах загального характеру [4, с. 67].

Викладене дає, на нашу думку, всі підстави вважати, що система джерел адміністративного права у сфері торгівельної діяльності складається з відповідних актів правотворчості:

1. Конституція України, яка визначила, що кожен має право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом. Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монополією становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом. Держава захищає права

споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів (ст. 42).

2. Міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, наприклад, станом на 1 січня 2012 р. діють міжнародні договори, ратифіковані Парламентом України, про уникнення подвійного оподаткування з 57 країнами.

3. Кодекси України: Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс законів про працю, Митний кодекс України.

4. Інші закони України – наприклад, від 5 квітня 2007 р. № 877-V «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», від 2 грудня 2010 р. 2736-VI «Про загальну безпечність нехарчової продукції», від 2 грудня 2011 р. № 2735-VI «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» та ін.

5. Укази Президента України, зокрема: від 30 березня 2012 р. № 236/2012 «Положення про Державну інспекцію України з контролю за цінами» тощо.

6. Постанови Кабінету Міністрів України: від 1 листопада 2009 р. № 1200 «Про затвердження Порядку здійснення оптової та роздрібно торгівлі транспортними засобами та їх складовими частинами, що мають ідентифікаційні номери», від 30 березня 2011 р. № 383 «Про затвердження Правил торгівлі у розстрочку фізичним особам» та ін.

7. Нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади: Наказ Міністерства економічного розвитку України від 7 березня 2012 року № 310 «Про затвердження Порядку проведення перевірок у суб'єктів господарювання сфери торгівлі і послуг, у тому числі ресторанного господарства, якості продукції, додержання обов'язкових вимог щодо безпеки продукції, а також додержання правил торгівлі та надання послуг» тощо.

8. Розпорядження голів місцевих державних адміністрацій – наприклад, розпорядження Київської міської державної адміністрації № 1617 «Про розширення сезонної торгівлі на період масового завезення плодоовочевої продукції в м. Київ».

9. Нормативні рішення органів місцевого самоврядування, що містять адміністративно-правові норми. Наприклад, Рішення Херсонської міської ради від 10 листопада 2006 р. № 146 «Про затвердження Правил торгівлі на ринках м. Херсона».

Висновки. Отже, підводячи підсумок, зазначимо, що в механізмі адміністративно-правового регулювання торгівельної діяльності норми адміністративного права посідають провідне місце і визначені нами як – встановлені державою загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, які надають учасникам суспільних відносин у сфері торгівельної діяльності суб'єктивні права й покладають на них юридичні обов'язки, забезпечені за необхідності силою державного примусу, з метою забезпечення публічною адміністрацією прав споживачів, суб'єктів торгівельної діяльності та публічного інтересу держави і суспільства.

Водночас джерела адміністративного права у сфері регулювання торгівельної діяльності – це зовнішні форми відображення адміністративно-правових норм, закріплених у Конституції України, законодавчих актах, указах Президента України, урядових постановках, рішеннях державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та інших нормативних актах публічної адміністрації прийняті з метою забезпечення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які займаються торгівельною діяльністю, захисту прав споживачів та публічного інтересу держави і суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Механізм адміністративно-правового регулювання : [Електронний ресурс] / Охорона права власності. – 2011. – Режим доступу : <http://www.law-property.in.ua/articles/19-mechanism-of-regulation-administrativnoppravovoho.html>.
2. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку XXI століття) : [монографія] / [В.В. Галуцько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін, О.О. Онищук, Ю.В. Гридасов, М.М. Новіков, У.О. Палієнко, І.А. Дьомін, О.М. Єщук] ; за заг. ред. В.В. Галуцька. – Херсон : ВАТ «Херсонська міська друкарня», 2010. – 376 с.
3. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права : підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти] / [М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова, О.В. Петришин, С.М. Олейников] ; М.В. Цвік (ред.). – Х. : Право, 2002. – 432 с.
4. Адміністративне право України : [підручник] / Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Дяченко та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.